

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

ПОЛИТЧКА КУЛТУРА И НОВИ ТАЛАСИ
ДЕМОКРАТИЗАЦИЈЕ ; ОД АУТОРИТАРНЕ КА
ДЕМОКРАТСКОЈ ПОЛИТИЧКОЈ КУЛТУРИ ;

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:

Др Мирослав Младеновић
Редовни професор

Студент:

Урош Антић
191/19

Београд, 2023

САДРЖАЈ

1. Увод.....	4
2. Појам и схватање демократије.....	5
2.1 Таласи демократизације.....	9
3. Политичка култура	12
3.1 Ауторитарни режими	17
4. Утицај политичке културе на врсту и функционисање политичког система.....	19
5. Закључак.....	23
6. Литература.....	25

1. Увод

Политичка култура представља срж друштвених уверења, норми и вредности које обликују однос грађана према политичким институцијама и процесима. У историји човечанства, видели смо постепену еволуцију политичких система и трансформацију политичке културе из ауторитарне у демократску. Ово је посебно видљиво у новим таласима демократизације који су обележили последње деценије.

Процеси демократизације су трајни и динамични, а посебно у последњим деценијама свет сведочи новим таласима демократских промена. Процес демократизације је одавно био предмет интересовања политичких научника и аналитичара. Од великих историјских промена попут Америчке и Француске револуције до савремених демократских покретања широм света, нови таласи демократизације представљају комплексан процес преласка из ауторитарних у демократске режиме. Ове промене су усмерене ка проширењу учешћа грађана у политичким процесима, заштити људских права, јачању правне државе и отворености друштва. Кључни актери ових нових таласа демократизације су често младе генерације, цивилно друштво и нови комуникациони канали који омогућавају масовни активизам и протес.

Упоредо са тим променама, различите друштвене средине развијају и мењају своју политичку културу, која је уско повезана са историјским, културним и социоекономским околностима.

Главни циљ овог дипломског рада јесте представљање различитих схватања појма политичке културе и анализу различитих врста политичке културе од ауторитарних ка демократским.

2. Појам и схватање демократије

Шта је демократија? Како се дефинише демократија? Која схватања демократије све постоје? Ова питања су само нека од питања која представљају теме расправе научника у различитим периодима богате историје појма демократије.

Реч демократија потиче из старогрчког језика и она је састављена од две речи: „demos” што значи народ и „kratos” што значи власт или моћ. Дакле, дословни превод би био власт народа или народна власт. Владавина народа у пракси је готово недостижна, па се демократија дефинише као владавина већине. Ово доводи до нових проблема и доводи се у питање оправданост владања већине над мањином. Данас се као највећом врлином демократије сматра људска једнакост у друштву (Милић, 2020).

Према највећем броју одређења и дефиниција које су познате демократија се схвата као владавина народа, затим као ситем где грађани преко својих изабраних представника остварују власт, као систем где влада већина уз поштовање права мањине и индивидуалних права, систем у којем се штите права, спроводе фер и слободни избори, где се грађанима пружа једнака правна заштита на основу владавине права, представља и систем у коме грађани имају одговорност да учествују, који је посвећен вредностима толеранције, сарадње и компромиса.(Кривокапић, 2016). На основу овога можемо закључити да је једна од кључних вредности демократије слобода и једнакост грађана. Као главни фактор прихватања ових вредности сматрају се сами грађани и њихова социјална и психолошка способност као и жеља за прихватањем демократских вредности.

Демократија се може применити на различите нивое, од локалних заједница до државних и међународних тела. Различите земље и друштва имају различите облике праксе демократије, а политички системи се често развијају и мењају кроз

време у складу са потребама и вредностима друштва. Ово је довело до постојања различитих схватања и виђења демократије.

„Теорије демократије могу се диференцирати према различитим критеријумима. Однос идеално - реално је један критеријум разликовања. Са становишта суверенитета власти разликује се народна и грађанска демократија. Према начину одлучивања разграничена су већинска и консоцијативна демократија, а са становишта политичке историје класична (заштитна, развојна, непосредна) и модерна (компетитивна, плуралистичка, партиципативна, консензуална) схватања „(Аврамовић, 2000).

„Многи фактори су утицали на разумевање саме суштине демократије, управо на тај проблем је указивао Харолд Ласки, он је истицао да демократија за једне представља облик владе, а за друге начин друштвеног живљења и односа у друштву. На основу ове ширине у приступима изведена су четири основна приступа. Први полазе од етимолошког схватања појма демократије, сматрају да демократија представља политички систем и режим у којем народ управља. Други сматрају као трајни и општи политички регулативни принцип, а не као облик политичке ораганизације или конкретан политички тип . Представници овог типа схватања демократије, углавном, инсистирају на процедуралној страни демократије која се односи на правила политичке игре чиме се могу испунити главни и основни принципи демократије као што је владавина народа или његове већине путем ефективне контроле. Трећи верују да демократија суштински омогућује народу смењивање владе по унапред утврђеној легитимној процедури. За четврте демократија је од значаја из разлога што признаје различитости и допушта критику“ (Кривокапић, 2016).

Аврамовић је у свом раду издвојио нека од схватања демократије која ћемо представити у наредном тексту:

1. *Либерална демократија*. Као представник овог схватања се сматра Џ. С. Мил. Ово схватање се односи на то да се права и слобода концентришу око појединца, док је државна власт слуга како групних тако и појединачних потреба. Држава се минимално уплиће у орагнизацију живота појединца, али ипак поштује чврста правила игре која су изражена законом. Овим либералним схватањем се успоставља подела власти, слобода избора, владавина права, као и идеја о слободи и правима човека .

2. *Елитистичка демократија*. Код овог схватања демократије као кључни идеал се сматра слобода политичког такмичења за власт. Како Јозеф Шумперт сматра демократија представља политички метод борбе за стицање одржање и губљење власти. Ово схватање демократије се огледа у обезбеђивању компетентног вођства и ефикасност администрације. Сукоб између политичке елите и бирократије је избегнут.

3. *Партиципативна демократија* представља супротно схватање појма демократије од од схватања репрезентативне демократије. Као основна идеја се сматра шире укључивање грађана у институције одлучивања. Овим се постиже спречавање злоупотребе демократије и развоја неодговорности у демократским институцијама. Демократски разум представља главни идеал партиципативне демократије. Цело друштво политички делује и није ограничено само на институције власти.

4. *Репрезентативна демократија*. Супротно од партиципативне ово схватање се ограничава на политику. Као кључна идеја се истиче да власт није потребно ширити на више политичких субјекат, изразито не на изванполитичке области друштва. Ово схватање демократије се сматра да је демократија систем полиархије, односно систем у ком је воља прилагођена интересима грађана. Залаже се за то да политичке институције сваког друштва теже хоризонталном начину структурисања моћи, чиме се потиру вертикалне димензије власти.

5. *Већинска демократија (вестминстерска) демократија* углавном овај тип схватања демократије се односи на америчко и британско схватање демократије. Демократија се сматра легалним односом између власти и опозиције која се политички изражава посредством двопартијског система (В. Британија). Недостатак већинске демократије се огледа у спајању извршне и законодавне власти. Вестминстерска демократија је карактеристична за друштва у ком се главне разлике испољавају око решавања економско-социјалних питања.

6. *Консенсуална демократија*. Карактеристике овог схватања се огледају у стриктној подели власти, вишепартијском а не двопартијском систему, децентрализацији и федерализму. Ово схватање је прилагођено национално, језички и верски хетерогеним друштвима. Консенцијално схватање је условљено одређеним степеном етичке, језичке, верске конфликтности, као и понашањем политичких елита.

7. *Институционално схватање демократије*. Демократија се разумева пре свега као систем институција којима се контролише власт и који омогућава њено смењивање мирним средствима .Ово схватање сматра да је власт већине или утицај јавног мњења од споредног значаја јер и већина, као и јавност, може бити тиранска.

8. *Социјална (класна, марксистичка, народна) демократија*. Ово схватање се односи на критику приватне својине, тржишну привреду и отуђену политичку власт. Један од кључних идеала је економско-социјална једнакост грађана. Демократија као саморегулација друштва, остварује се укидањем класне структуре друштва.“Социјалистичка демократија тежи ка томе да је одлучивање непринудно, а што се постиже авангардном политичком партијом радничке класе“. (Аврамовић, 2000).

Једно од значајних схватања демократије представља и схватање Семјуела Хантингтона који је користио дефиницију према процедури. За разлику од других

система који се базирају на томе да се на власт долази на основу богаства, рођења, насилним путем или коопитирањем, за разлику од тих система, кључна процедура демократије се заснива да људи којима се влада бирају своје руководиоце на изборима са конкуренцијом и једнаким шансама за победу (Хантингтон, 2004, стр 13-14).

2.1 Таласи демократизације

„Талас демократизације јесте група транзиција из недемократских у демократске режиме која наступа у одређеном временском периоду, а бројношћу значајно превазилази истовремене транзиције у супротном смеру. У такве таласе обично спадају и либерализација или делимична демократизација у оним политичким системима који не постану сасвим демократски” (Хантингтон, 2004, стр 22). Постоје проблеми у тачном одређењу.

Позната су три таласа демократизација као и два повратна таласа:

Први талас од 1828 до 1926.

Први повратни талас од 1922 до 1942.

Други талас демократизације од 1943 до 1962.

Други повратни талас од 1958 до 1975.

Трећи талас демократизације од 1974 (Хантингтон, 2004, стр 23)

Корени *првог таласа демократизације* се проналазе у америчкој и француској револуцији, али и у енглеском парламентаризму. Први талас демократизације захватио је током свог почетка државе Сврне Америке, северозападне Европе, Океанију и одређене државе Латинске Америке. На први талас демократизације утицали су многи фактори као што су урбанизација, индустријализација, стварање

нове средње класе и радничке класе, појавом и јаким утицајем филозофских идеја о једнакости и правима, као и дубљи фактори религије и географије.

Први повратни талас демократизације се односи на период пред почетак Другог светског рата. Овај период се односи на враћање на традиционални начин владања у државама које су демократију прихватиле непосредно пред Први светски рат. Италија, Немачка, Југославија, Пољска представљају само неке од држава које су одбациле демократију и вратиле се традиционалним начинима власти. Ове промене су довеле до подршке комунистичких, фашистичких и милитаристичких идеологија.

Други талас демократизације представља знатно краћи период који је започет у Другом светском рату. У овом таласу долази до ширења демократије у земљама које су биле под окупацијом Савезника као што су Западна Немачка, Италија, Аустрија, Јапан и Кореја. Такође и почетком педесетих долази до ширења демократије на друге државе Латинске Америке, а и Турске и Грчке. Током шездесетих долази до деколонизације и настанка нових држава у којима је демократија била на ниском нивоу.

Други повратни талас представља период враћања са демократских режима на ауторитарне. „Војне хунте ускоро долазе на власт у Грчкој, Турској и јужноамеричким земљама. Бивше колоније попут Филипина, Индонезије, Јужне Кореје, Пакистана и Индије показују ауторитарне тенденције. Државе Источне и Централне Европе готово да нису имале шансу да досегну минимум демократских процеса након ослобођења те су одмах пале под утицај Совјетског Савеза и успоставиле једнопартијске комунистичке системе. Најзад у овом таласу налазимо и један број недемократских режима који је заостао из предходног повратног таласа, попут Шпаније и Португала". (Бурсаћ, 2015, стр 42)

Трећи талас демократизације представља уједно и последњи запажени талас. У општем погледу демократски талас захватио је југ Европе, погодио је Латинску Америку, даље је ишао ка Азији и десетковао је диктаторске режиме совјетског блока.(Хантингтон, 2004, стр 23-28).

Можемо увидети да демократизација представља сложен процес који зависи од многих фактора, одређени фактори утичу више док други фактори утичу мање. Приметно је да су одређене државе пролазиле кроз више таласа демократизације, у одређеним државама демократија је успела да опстане из првог сусрета са њеним идејама, а са друге стране долазило је до смене између демократских и ауторитарних режима. Небојша Владисављевић истиче да „упоредна квантитативна анализа односа економског развоја и демократије потврђује да је вероватноћа да ће демократија опстати на вишем нивоу економског развоја, мереног индексима индустријализације, урбанизације, образовања, транспорта и комуникације“(Владисављевић, 2019, стр 26). Ово указује на то да је економски просперитет најзначајни фактор за опстанак демократије у једној држави.

3. Политичка култура

Политичка култура представља јако сложени појам, који је постао саставни део политичке теорије. Одређивање овог појма представља сложен процес пре свега због своје свеобухватности и комплексности. Једна од главних карактеристика политичке културе представљају њена различита схватања и подела. У даљем раду ћемо представити поделу према Алмонду и Верби чија подела политичке културе представља једну од најприхватљивијих теорија. Пре тога ћемо дати одређена схватања појма политичке културе.

Појам политичке културе спада у оне појмове који се веома често употребљавају а да се при томе бежи од једнозначног одређења. Разлог је доста једноставан јер појам политичке културе у себи садржи два, веома комплексна и једнозначно тешко одредива појма – културу и политику, покушавајући их анализирати на, у најмању руку, две различите разине - појединачној и системској. Уосталом, то је очито из, сједне стране, опсежне и на извешан начин свеобухватне дефиниције L.W. Pyea, а са друге, сажете и у сврху истраживања дате дефиниције Алмонда и Вербе. Тако Паје политичку културу одређује као – низ ставова, веровања и осећаја који дају смисао политичком процесу и који пружају претпоставке и правила која усмеравају понашање у политичком систему. Она обухвата и политичке идеале и оперативне норме политике. Политичка култура је, према томе исказивање у скупном облику психолошких и субјективних димензија политике. Политичка култура је уједно резултат колективне историје политичког система и животне историје припадника тог система, и на тај начин је једнако укорееена и у сферу јавности и у лично искуство(Шибер, 1992, стр 94).

Једну од најпознатијих класификација политичке културе дају Алмонд и Верба. Писци при обради саставних делова политичког система прво разликују три велике класе објеката: 1) специфичне улоге или структуре, попут законодавних тела,

извршне власти или бирократије; 2) мандатаре улога, попут појединих монарха, законодаваца, бирократа; 3) поједине јавне смернице, одлуке или промене одлука. Те структуре, вршиоце дужности (мандатаре) и одлуке даље класификују према томе учествују ли у политичким („input“, улазним) или административним („output“, излазним) процесима. Под политичким, или инпут процесима, подразумева се ток захтева од друштва према власти и претварање тих захтева у службену политику. Политичке странке, интересне групе и средства комуникације неке су од структура укључених у процес инпута. Под административним, или аутпут процесима, подразумевају се они процеси којима се примењује или намеће службена политика. Структуре које се углавном баве овим процесима укључују бирократију и судство. Разуме се, граница није толико оштра како би се то овако изнетом терминологијом дало закључити (Almond i Verba, 2000: 21).

Једну од најкоришћенијих подела политичке културе као што смо рекли представили су Алмон и Верба. У даљем тексту ћемо представити чисте видове политичке културе као и основне одлике пароксијалне, поданичке и партиципативне политичке културе.

Пароксијална политичка култура. У ову категорију ушле би културе афричких племенских друштава. У тим друштвима нема специјализованих политичких улога, као што су поглаварство, част вође и др.; распрострањене су политичко-економско-религијске улоге и за припаднике тих друштава – политичке оријентације према тим улогама нису раздвојене од њихових религијских и друштвених оријентација. Важно је поменути да пароксијална оријентација подразумева и одсутност очекивања које би покренуло политички систем. Дакле, припадник пароксијалне оријентације од политичког система не очекује ништа. Овако описан пароксијализам је екстреман (или чист) и јавља се у једноставним традиционалним системима. Међутим, чак и велике политичке заједнице

(заједнице веће диференцираности) могу имати претежно парохијалну културу. „Парохијализам у више диференцираним политичким системима вероватно ће бити афективан и нормативан, а не когнитиван“ ”(Алмонд и Верба, 2000,стр 23). Односно, његови припадници могу на један неодређен начин бити свесни постојања неког централног политичког режима, али њихови осећаји према том режиму биће неодређени или негативни, а норме којима би регулисали своје односе према режиму неће бити интернализоване.

Поданичка политичка култура је она у којој постоји висока фреквенција оријентација према политичком систему и према излазним аспектима тог система, али оријентације према специфично улазним објектима и појединцу приближавају се нули. Поданик је свестан специјализованог ауторитета власти; према њој је афективно оријентисан, можда се њом поноси, можда му се свиђа или не свиђа, те је може оцењивати као легитимну или нелегитимну. Ауторитарна политичка култура је у бити поданичка, однос према систему је пасиван, иако постоји (мада, како ћемо касније видети – са напоменом да је и овде реч о чистом виду парохијализма). Припадници парохијалних и поданичких политичких култура су незаинтересовани за политички живот, па их лако држе у покорности. Они се према политичком животу и власти односе на два начина – или је обожавају и слепо су јој одани или су пак незаинтересовани и равнодушни.

Партиципативна (партиципацијска) политичка култура постоји тамо где су припадници друштва претежно експлицитно оријентисани према систему као целини, тј. и према улазним и излазним аспектима политичког система. Припадници партиципативне политичке заједнице могу бити позитивно или негативно оријентисани према различитим класама политичких објеката, али је важно да таква оријентација постоји, тј. постоји активистичка улога појединца у политичкој заједници. Дакле, овај тип политичке културе заснива се на могућностима друштва да утиче на политичка дешавања и носиоце политичке

власти. Партиципативна политичка култура је карактеристична за демократске владавине, док у ауторитарним владавинама доминирају пароксијална и поданичка политичка култура.

Поред представљених „чистих“ облика политичке културе Алмонд и Верба су представили и сложене системске политичке културе. Ово указује на саму сложеност појма и његову комплексност. Тако да као сложене политичке културе можемо сагледати: пароксијало-поданичку, поданичко-партиципацијску и пароксијално-партиципацијску.

Пароксијално-поданички тип културе подразумева одбацивање племенских, сеоских или локално ауторитативних захтева и развијање веза са сложеним политичким системом и структурама средишње власти. То је класичан пример стварања краљевства, потврђен историјама већине нација које обухватају ту рану фазу прелаза од локалног пароксијализма до централне власти. Међутим, речено не треба навести на закључак да постоји неизбежна тенденција да се развој доврши. Процес промене политичке културе може се усталити у тачки која није стигла до потпуно развијене поданичке културе. Нешто о томе било је речи у првом наслову овог рада, када се говорило о задржаним цивилизацијама.

Поданичко-партиципацијска условљена је претходним прелазом (из пароксијалне у поданичку), а у бити представља ширење партиципацијских оријентација на велики део становништва, тј. на улазне оријентације и активан скуп самооријентација, док је већина преосталог становништва оријентисана према ауторитарној структури власти, уз релативно пасиван скуп самооријентација.

Пароксијално-партиципацијски тип културе обухватао би оне нације где је култура претежно пароксијална, али уведене структурне норме претежно су партиципацијске, дакле захтевају партиципацијску културу. Реч је, заправо, о симултаном развијању улазних и излазних оријентација. Карактерише их да ни на

једној страни нема структуре на коју би се ослонили, то је балансирање од ауторитета према демократији. „Уколико политичка култура није способна да подржава демократски систем, шансе за успех овог система су мале” (Almond i Verba, 2000: 23).

Узимајући у обзир приступе различитих аутора (Алмонд и Верба, Паје, Леа) можемо навести следеће претпоставке и критеријуме развијености политичке културе:

- Осећај идентитета са заједницом као резултат посебног историјског развоја који спаја сваку заједницу одређеног времена и простора.
- Лојалност и поверење као основица међусобних однос у заједници.
- Ауторитет и хијерархија, односно подложност ауторитету, његово прихватање, интеракција и комуникација са ауторитетом, једна је од битних основа функционисања политичког система
- Отворени его, односно спремност на сарадњу, срдачне односе, уважавање другог
- Спремност да се са другим деле вредности, да се припада и да се заједнички делује
- Вишеструка вредносна оријентација која подразумева одсуство вредносне искључивости, ригдности и догматизма
- Поверење у социјалну околину, социјалне односе и подршку других
- Одсуство анксиозности, сигурност у себе и своје могућности
- Управљање конфликтом и агресијом као основицом заједничког живота, нужност контролисања и на друштвено прихватљив начин изражавања агресивности (Шибер, 1992, стр100-101).

3.1 Ауторитарни режими

У првом делу рада смо се упознали са појмом демократије и увидели одређене вредности које демократија негује. Остварење тих вредности је у пракси код одређених система се теже реализују па сходно томе се ствара одређена критика демократије. Са друге стране насупрот демократских система налазе се ауторитарни системи. У даљем раду ће бити представљени неке аспекте и карактеристике ових система који ће нам помоћи при њиховом разумевању.

Током историје, али и у савременом добу сусретали су се различити облици ауторитарних режима. Хантингтон представља неке од режима који су прелазили у демократске режиме током три таласа демократизације. Режији који су се демократизовали у првом таласу су били апсолутне монархије, заостале феудалне аристократије и државе наследнице континенталних царстава. Систем који су се демократизовали у другом таласу су били фашистичке државе, колоније и личне војне диктатуре, а карактеристично за ове државе јесте да су имале раније демократско искуство. У трећем таласу режими који су кренули ка демократији спадају у три групе: једнопартијски системи, војни режими и личне диктатуре.

Једнопартијски системи су системи у којима партија поседује монопол над власти, а путем партијске организације се долази до власти, а партија своју легитимност заснива на идеологији. Једнопартијски системи често су достигали висок ниво политичке институализације.

Војни режими представљају системе који су настајали државним ударима, на тај начин замењујући цивилне или демократске владе. У овим системима војска држи власт на институционалној основи, а војни лидери обично владају заједно у виду хунте или се на водећим позицијама у држави смењују највиши генерали.

Личне диктатуре представљале су трећу, разноликију групу недемократских система. Личне диктатуре су карактеристичне по томе што је извор власти појединачни лидер и што моћ зависи од његове подршке коју пружа, блискости са њим као и приступа владару. Личне диктатуре имају различита порекла.

Као што Хантингтон каже „једнопартијски системи, војни режими и личне диктатуре нису дозвољавали конкуренцију ни учешће“ (Хантингтон, 2004, стр 113). На основу овога можемо закључити да ауторитарни режими искључују вредности као што су фер и демократски избори, владавину права, могућности слободе избора што за последицу има одсуство основних људских права.

Један од карактеристичних недемократских режима јесте и султанистички режим. Султанистички режими су углавном нестабилни. Реч је о личној и арбитрарној власти – екстремном облику нео-патримонијализма – која није ограничена владавином права, јаким организацијама или идеологијом, и која тежи династичкој и породичној власти. Властодршчева клијентелистичка мрежа прожима државне установе, стварајући тако корупцију. Ови режими не представљају интересе појединих друштвених класа и слојева или ширих друштвених организација па је њихова друштвена основа углавном ограничена на породицу, пријатеље, пословне ортаке властодршца и појединце који контролишу употребу репресије према противницима власти. Уска друштвена основа власти, политизована, стагнатна и корупционашка економија, кршење људских права, неизвесност и страх у становништву, који углавном извиру из арбитрарне и репресивне владавине, указују на то да су ови режими нестабилни и подложни урушавању. Лична контрола државних установа од стране властодршца и његове клике спречава настанак мекше струје унутар власти и преговоре с опозицијом. Услед тога, када султанистички владари одлазе с власти то чине углавном под притиском масовне народне мобилизације или војног удара (Владисављевић, 2013, стр 496).

4. Утицај политичке културе на врсту и функционисање политичког система

Алмонд ради бољег разумевања појам државе, која по његовом сматрању представља „монопол физичке принуде на датој територији“, замењује појмом политичког система који по њему представља „систем интеракција који постоји у свим независним друштвима и чија се функција изражава у интеграцији и адаптацији помоћу употребе, мање или више, испољених средстава принуде“ (Подунавац, 2008, стр 115.) .Када говоримо о политичким системима уочавају се четири општа обележја политичког система који припадају следећим категоријама:

- Универзалност политичке културе
- Универзалност политичке функције
- Полифункционалност
- Постојање политичке културе

Приликом разматрања универзалности политичке структуре уочава се да сви политички системи, заједно и са најједноставнијим имају политичку струкуру, али степен њене специјализације и развијености може бити веома различит.

Као друго јако битно обележје система је универзалност политичких функција. Сви политички системи имају заједнички фондус основних функција, без обзира на то што те функције могу бити исказане у оквиру различитих политичких структура и са различитим интезитетом. Две основне функције у оквиру политичког сисистема су:

- Политичке функције путем којих друштво делује на центре политичке власти. Овде се спадају појмови као што су политичка социјализација, политичка артикулација, политичка комуникација, политичка агрегација, политичка регрутација.

- Ауторитарне функције представља процес путем кога јавна власт делује на друштво. Ово функција се поклапа са традиционалном поделом власти на легислативу, егзекутиву и судство.

Полифункционалност представља треће обележје политичког система. Оно се заснива на могућности да исте политичке структуре носе различите политичке функције. Постојање политичке културе представља четврто заједничко обележје политичких система. Алмонд се залаже за парксу да су сви политички системи подложни комперацији дуж континуума аскриптибна (традиционална) – универзалистичка (модерна) политичка култура.

Компаративни модел у комперацији политичких система се ослања на две основне варијабле и то на : политичку структуру и политичку културу. На основу овога можемо закључити да се политички систем у најширем схватању представља синтезу политичке културе и политичке структуре (Подунавац, 2008).

Приликом схватања појма политичког система потребно је повући паралелу између појмова политичка култура и политички систем. Гербхарт одређује политичку културу као интернализацију политичког система у свету мишљења, осећања и вредности чланова друштва, с тим што ваља додати да су обратно, у сам систем, а поготово његово практично функционисање, утиснути елементи затечене политичке културе. Политички ситем, са своје стране, фаворизује одређени тип вредности, идеја, ставова, понашања, генерише га и репродукује те на тај начин обезбеђује своју стабилност и континуитет. Али, да би тај циљ био остварен мора и повратно да респектује специфичности одређене политичке културе као националне традиције, народног менталитета, друштвеног карактера и сл. Једна од граница те узајамне хармонизације јесу политичке поткултуре, пре свега елитна и масовна, владајућа и опозициона, глобална и локална, национална и етичка, те њихова несагласнот. Када дође до великих и наглих друштвено-историјских промена, као 1989, реагују и политички системи и политичка култура,

али на неједнак начин, неједнаком динамиком, и више се међусобно спотичу него што се подупиру. Политичка култура је, истовремено, резултанта интеракције, с једне стране, политичке традиције, а са друге политичке социјализације (Кецмановић, 2005).

Можемо разликовати три велике групе политичких система:

- Прву групу чине *примитивни* политички системи. Као главна карактеристика ових политичких система јесте одсуство јасно издиференциране политичке структуре и постојање дифузне пароксијоналне политичке културе. Као главни облици унутар ове групе истичу се: Примитивне банде, сегментни системи и пирамидални системи.
- Другу групу чине *традиционални* политички системи. Главно обележје ове групе политичких система јесте диференцијација административне политичке структуре и развој поданика политичке културе. Као главни облици истичу се : патримонархија, централизовано-бирокупатски и феудални.
- Трећу групу чине *модерни* политички системи. Овде је реч о системима који имају висок степен диференције политичке структуре и постојањем рационално-емпиричких оријентација ка основним политичким објектима. Облици овог политичког система су : англо-амерички систем, континентално- европски систем, преиндустријски и тоталитарни (Подунавац, 2008).

Политички системи су подложни променама, и оправдано претпостављају да култура и структура често нису међусобно усклађене. Наручито у овим деценијама брзе културне промене, управо би системи који нису успели да постигну кохезивност или минималну форму политичке заједнице могли бити најбројни.

Политичке културе могу али и не морају бити конгуретне са политичком структуром. Политичка култура би била конкуретна уколико би одговарала култури (Алмонд и Верба, 2005).

5. Закључак

У раду смо се на почетку упознали са појмом демократије и њеним схватањима. На овај начин су представљене кључне идеје демократије, као и вредности које демократија негује. Различита схватања су допринела разноликости појма демократије и њеној разноврсној примени у различитим друштвима. У раду је представљено и ширење демократије у таласима.

Таласи демократизације су једно од обележја демократије и представљају важан сегмент за ширење идеја демократије. Три таласа демократизације, као и два повратна таласа представљају период у којима долази до успона и падова демократије у различитим државама.

У раду је представљен и појам политичке културе. Сложен појам који је схватан на различите начине, са својим елементима који га чине, представљен је у кратким цртама и на једноставан начин како би његово схватање било једноставније. Недемократски режими представљају непожељну политичку културу, а у раду су представљене карактеристике неких недемократских режима и супротносту у вредностима, ставовима и центрима моћи који га разликују од демократских режима.

Начелна разматрања о политичкој култури описују демократску личност, насупротив ауторитарној личност, као толерантну, кооперативну, добронамерну, конструктивну, компромисну, компетентну, концилијантну, емпатичну, одговорну, комуникативну, филантропску итд... Па су то и вредности које би политичком социјализацијом требало развијати као стабилан ослонац демократског поретка (Кеџмановић, 2005).

Из свега наведеног можемо закључити да демократија и процес демократизације представљају сложене процесе, чија примена изискује велике напор. Замена

недемократских режима може представљати немогућу мисију у одређеним друштвима, али већина недемократских режима пре или касније пропадне.

6. Литература

1. Аврамовић, З. (2000). Једна или више демократија. *Педагошки институт Београд*, 24(3), 217-225.
2. Алмонд, Г.Верба, С. (2000). „Цивилна култура“. Политичка култура, Загреб.
3. Бурсаћ, Д. (2015). Демократизација у 21. веку (40-52). Београд: Институт за политичке студије.
4. Владисављевић, Н. (2013). Стабилни Ауторитизам у арапском пролећу. *Факултет политичких наука Београд*, 47(4), 489-514.
5. Кривокапић, Н. (2016). Демократија-дефинисање и карактеристике. *Социолошка луча*, 10(2), 30- 44.
6. Милан Подунавац (2008). „Политичка култура и политички односи“ . Чигоја, Београд.
7. Милић, С. (2020) . Демократија, неолиберализам и алтернатива. *Економски сигнали*, 15(1), 79-90.
8. Ненад Кеџмановић (2005). „Домети демократије“ . Чигоја, Београд.
9. Самјуел Хантингтон (2004). „ Трећи талас“ . Аксиом, Сопот.
10. Шибер, И. (1992). „Политичка култура и транзиција“ . *Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу*, 29(3), 93-110.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
